

17. Химинець, В. В. Карпатський регіон у контексті сталого розвитку України [Текст] / В. В. Химинець // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Сер. : Економіка. – 2012. – № 37. – Частина 3. – С. 40–45.
18. Химинець, В. В. Сталлий розвиток Карпатського регіону в контексті євро інтеграційної політики України [Текст] / В. В. Химинець // Екологія і природокористування. – 2013. – Випуск 16. – С. 71–80.
19. Шевчук, Л. Т. Трансформація територіально-галузевої структури господарського комплексу Карпатського регіону [Текст] / Л. Т. Шевчук, С. Д. Щеглюк // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 232–234.
20. Шевчук, Я. В. Ресурсне забезпечення та оцінювання окремих видів економічної діяльності Карпатського регіону [Текст] / Я. В. Шевчук, Н. І. Ценклер // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.10. – С. 300–306.

УДК: 379.85-053.7/.8

М.М. Мельничук, к. геогр. н., доцент,
В.О. Зейко, аспірант,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

МОЛОДІЖНИЙ ТА ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗА ВІКОМ

У статті наведено та охарактеризовано приклади різноманітних підходів до класифікації туризму, залежно від віку подорожуючих. Проаналізовано та узагальнено існуючі визначення дитячого та молодіжного туризму, описані як науковцями сфери туризму, так і з інших галузей науки. Опіраючись на Закони України, світовий досвід та сучасні дослідження вікової психології, окремо обґрунтовано встановлення відповідних вікових меж для поняття “молодь” та “молодіжний туризм”. Також визначено найважливіші функції дитячого та молодіжного туризму, як одного з методів виховної та краєзнавчої роботи з підростаючим поколінням. Після опрацювання відповідної літератури, нами було запропоновано власні варіанти визначення дефініцій “дитячий туризм” і “молодіжний туризм”, що враховують попередні дослідження різних вчених, Закони України та сучасний стан галузі.

Ключові слова: види туризму, вік туристів, дитячий туризм, молодіжний туризм.

М. М. Мельничук, В. О. Зейко. МОЛОДІЖНИЙ І ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ: СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ ПО ВОЗРАСТУ. В статті приведені і охарактеризовані приклади різних підходів до класифікації туризму, в залежності від віку подорожуючих. Проаналізовані і обобщені існуючі терміни дитячого і молодіжного туризму, визначені вченими як з сфери туризму, так з інших областей науки. Опіраючись на закони України, світовий досвід і сучасні дослідження вікової психології окремо обґрунтовано встановлення відповідних вікових меж для поняття “молодь” і “молодіжний туризм”. Також встановлені найбільш важливі функції дитячого і молодіжного туризму, як одних з найкращих методів педагогічної і краєзнавчої роботи. Після проработки відповідної літератури, нами було запропоновано власні варіанти визначення дефініцій “дитячий туризм” і “молодіжний туризм”, враховуючи попередні дослідження різних вчених, Закони України і сучасний стан галузі.

Ключевые слова: виды туризма, возраст туристов, детский туризм, молодежный туризм.

Постановка проблеми. Класифікація у сфері туризму та вивчення певних сегментів ринку дає змогу краще розуміти потреби та бажання клієнтів і, відповідно, покращувати рівень сервісу. Серед багатьох прикладів розподілу туризму на різні види чи форми, залежно від категорій подорожуючих, їх мети, тривалості туру, об'єктів, що відвідуються, виду транспорту, тощо, особливу увагу заслуговує сегментування туристів залежно від їхнього віку. Адже від вікових характеристик повністю залежить вид рекреації, вибір маршруту, програми туру, потрібний рівень обслуговування та багато інших умов. Особливо це стосується наймолодших учасників подорожей – дітей та молоді.

На практиці, у нормативно-правових актах та науковій літературі немає спільно визначеної диференціації туристів та стандартної термінології, відповідно до віку подорожуючих. Проте всі українські та зарубіжні вчені виділяють дитячий та молодіжний туризм, як форми (види) туризму, залежно від віку учасників подорожі. Однозначного визначення цих дефініцій та окре-

слення вікових меж немає, тому нами було проаналізовано різні підходи до формулювання термінології дитячого і молодіжного туризму, встановлення вікових рубежів та запропоновано власні варіанти формулювання, що, на нашу думку, більш детально характеризували б ці поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Оскільки питання туристичної класифікації є дуже актуальним в наш час, тому ним займалися багато науковців, а саме: С.П. Кузик, Ю.А. Грабовський, О.О. Бейдик, О.О. Любіцева, Г.П. Горбань, О.В. Скалій, В.К. Кіпченко, М.П. Крачило, Т.Г. Сокол, М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. Дослідження у сфері дитячого і молодіжного туризму здійснювали О.В. Колотуха, В.В. Обозний, М.Ю. Костриця, О.О. Остапеч, Г.В. Палаткіна, І.Н. Пілат, О.О. Колесник.

Формування цілей статті. Метою цієї роботи є аналіз сучасних підходів щодо класифікації рекреантів, відповідно до їхнього віку та характеристика різних визначень дитячого та молодіжного туризму.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів досліджень. Дитячий і молодіжний туризм, як види (форми) туризму виділені у класифікаціях всіх науковців, Законі України “Про туризм” та у статутах Всесвітньої туристичної організації. Різниця у класифікаціях пов’язані із використанням різних підходів – соціально-економічного, демографічного, педагогічного, спортивного, тощо. Найбільш широка диференціація у В.К. Кіптенка: виділені такі категорії туристів, як діти, що подорожують з батьками, молодь у віці від 15 до 24 років, відносно молоді туристи з 25 до 44 років, активні люди середнього віку (45–64 років) та пенсіонери (в середньому старші 64 років) [6]. Дещо схоже класифікують рекреантів М.П. Кляп та Ф.Ф. Шандор, виокремлюючи дітей (1–18 років), молодь (з 18 до 30–35 років), туристів середнього віку (від 35 по 55 років) та туристів “третього віку” (люди старші за 55 років) [18]. Крачило М.П. відрізняє дитячий, молодіжний та туризм дорослих людей (або туризм “третього віку”) [9]. Хоча інші науковці до туристів “третього віку” відносять пенсіонерів та людей старше 60 років. Кузик С.П., відповідно до віку подорожуючих, виділяє такі форми туризму, як дитячий (особи шкільного віку); молодіжний (16-24 років), дорослий (інші вікові групи), туризм “третього віку”, куди належать пенсіонери [1, с. 47-54].

Враховуючи переважно спортивний аспект туризму, а відповідно і фізичне здоров’я туристів, Ю.А. Грабовським, О.В. Скалієм було виокремлено такі види туризму як дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку та інвалідів [2]. З соціально-економічної точки зору науковці виділили дитячий, молодіжний, сімейний, шкільний, студентський туризм, для людей “третього віку” та інвалідів [17, с. 102–103]. У цьому виді розподілу також враховувався рівень сервісу, на який претендують категорії туристів. Через це з молодіжного туризму окремо виділений студентський, як категорія з найменш примхливими та економічними подорожуючими.

Щодо нормативно-правових актів, то згідно Закону України “Про туризм”, існують такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний, тощо [4, ст. 4]. Відповідно, можемо виділити види, що були виокремлені відповідно до віку туристів, це: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку. У Законі не виділяється такої категорії туристів, як дорослі (середнього або “третього віку”), тут цей

сегмент замінено на “сімейний туризм”. Щодо вікових рамок, то, згідно інших Законів України, діти – особи до 18 років, молодь від 14 до 35, люди похилого віку – чоловіки у віці старше 60 років та жінки – старше 55 р.

У міжнародному законодавстві форми туризму, в залежності від віку подорожуючих, затверджені у документі “Концепції, визначення та класифікації для статистики туризму” (Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics) у 1995 р. (стаття 4.3.3). Хоча виділені категорії назв не передбачають, ЮНВТО рекомендує поділяти туристів за віком на 5 груп:

I - від 0 до 14 років;

II - від 15 до 24 років;

III - від 25 до 44 років;

IV - від 45 до 64 років;

V - від 65 років та старше [20].

Дитячий і молодіжний туризм у кожній класифікації виділяються як окремі категорії, що характеризують різний вік, соціальний статус та умови подорожі туристів. Щодо дитячого туризму, то окрім географів його глибоко досліджують ще й педагоги. Тому часто можна зустріти такі синоніми дитячого туризму як “дитячо-юнацький”, “шкільний” та “педагогічний” туризм [13, 18]. Всі ці терміни мають спільну понятійно-термінологічну базу, вікові обмеження для дітей; на туризм у школі та поза нею покладені краєзнавчі, педагогічні, патріотично-виховні, пізнавальні та спортивні функції. Тому, на нашу думку, не варто поділяти дитячий туризм на шкільний, педагогічний, позакласний, тощо, а варто розглядати як єдине ціле.

Сучасні вчені педагоги чи туризмознавці порізно формулюють термін “дитячий туризм”. У простому сенсі педагоги просто визначають дитячий туризм як живе пізнання навколишнього світу, рух, здоров’я та фізичний гарт [19]. Розгорнуте визначення з педагогічної точки зору подає О.О. Остапеч: “дитячий туризм – засіб гармонійного розвитку дітей (осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку), що реалізується у формі відпочинку та суспільно-корисної діяльності, характерними структурними компонентами якої є похід, подорож, екскурсія”. Дитячий туризм, на думку автора, є ефективним засобом навчання, виховання, оздоровлення, знайомлення учнів з рідним краєм, їх соціальної адаптації, підтримання здорового способу життя, [9, 11]. Інший педагог, І. М. Пілат під шкільним туризмом і краєзнавством розуміє туристсько-краєзнавчу діяльність учнів, що виходить за рамки навчальних програм і організується школою та позашкільними закладами з метою забезпечення педагогічного цілеспрямованого використання їх позаурочного часу.

Цю діяльність характеризують: соціально-оздоровча, пізнавально-виховна та спортивно-оздоровча спрямованість, широта міжособистісних та внутрішньо-колективних відносин, у які вступають учні; безпосередній зв'язок цих відносин із соціальним та географічним середовищем [13, с. 12]. Обидва автори підкреслюють важливість пізнавальної і виховної функції дитячого туризму та його педагогічну цінність.

Згідного термінології відомого науковця галузі туризму В.А. Квартальянова, дитячий (шкільний) туризм – це туризм, який входить складовою частиною в навчальний та виховний процес в освітніх закладах, що діють за основними загальноосвітніми програмами, в установах додаткової освіти, в тому числі в позашкільних профільних туристських центрах і станціях дитячо-юнацького туризму [5]. Цим твердженням описується здійснення туризму у навчальних закладах, а також підкреслюється, що дитячий туризм є невід'ємною частиною шкільного навчально-виховного процесу.

Кляп М.П., Шандор Ф.Ф., досліджуючи всі можливі види та форми туризму, формулюють поняття дитячого та шкільного туризму окремо, хоча їх суть майже однакова. Дитячий і шкільний туризм, на думку авторів, – вид туризму, спрямований на задоволення рекреаційних потреб дітей та учнів. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. також розрізняють два підвиди шкільного туризму: мінімальний за обсягом (туризмом займаються в гуртках по бажанню) та обов'язковий для всіх класів у школі – класний туризм [18].

В Україні найглибшими дослідженнями дитячого та юнацького туризму є праці О.В. Колотухи. На його думку, “дитячо-юнацький туризм – це рекреаційна діяльність дітей та юнацтва, спрямована на задоволення оздоровчих, спортивних та пізнавальних потреб особистості поза місцем постійного проживання й навчання” [8, с. 17–18]. Варто зазначити, що О.В. Колотуха у визначенні вперше підкреслює, що подорожі обов'язково мають відбуватись не лише поза межами місця постійного проживання, але й навчання. Особливо це стосується студентів. Також науковець займається суттєвими дослідженнями спортивного дитячого туризму, у своєму визначенні він підкреслює спортивний аспект дитячого туризму, що теж заслуговує на увагу.

Проаналізувавши наукові доробки вчених ми можемо запропонувати власне трактування дефініції “дитячий туризм”. *Дитячий туризм* – це організовані рекреаційні заходи для осіб до 18 років поза межами їхнього постійного місця проживання та навчання, пов'язані із використанням позаурочного часу для оздоровчої, виховної, культурно-пізнавальної, краєзнавчої та

спортивної діяльності. Запропоноване визначення не виходить за рамки загальноприйнятого поняття туризму, Закону України “Про туризм” та враховує дослідження вчених туризмознавців і педагогів.

Також варто зазначити, що рекреаційна діяльність дітей повинна бути нероздільно пов'язана із туристично-краєзнавчою роботою, що виконує патріотично-виховні, пізнавальні та спортивно-туристичні функції. В наш час, особлива увага приділяється туристично-краєзнавчій роботі саме з метою патріотичного виховання дітей та молоді. У школярів і вчителів ставлення до туризму різне, але не створює суперечок. Для дітей туризм – один з видів активного відпочинку, можливість поспілкуватись та розважитись у новій обстановці, відкрити для себе щось нове. Для вчителів це засіб для краще зрозуміти своїх учнів, побачити у нових умовах і спробувати поіншому вплинути на їх розвиток.

Тема молодіжного туризму у науковій літературі досліджена значно менше, ніж шкільного, хоча певний інтерес науковців можна прослідкувати. Пояснюється це меншим педагогічним та виховним впливом туризму на молодь та студентів, порівняно зі школярами, відповідно і меншою зацікавленістю цією темою педагогами.

Кляп М.П. та Шандор Ф.Ф. ставлять молодіжний туризм в один ряд зі студентським: “молодіжний (студентський) туризм – це різновид туризму, спрямований на задоволення рекреаційних потреб молоді до 35 років”. Також науковці підкреслюють, що, насамперед, сюди належать тематичні поїздки, пов'язані з політико-пропагандистськими заходами; туристсько-екскурсійні походи; річкові та морські круїзи; тури вихідного дня; оглядові й тематичні екскурсії; подорожі та екскурсії в межах навчально-виховного і виробничого процесу, тощо [18]. На нашу думку, поняття молодіжного туризму не може обмежуватись лише студентськими поїздками і включати лише тури під час навчання у ВНЗ. Поняття молоді значно ширше і молодіжний туризм не варто асоціювати лише зі студентським.

На думку Г. В. Палаткіної, “молодіжний туризм – спосіб передачі новому поколінню накопиченого людством життєвого досвіду і матеріально культурної спадщини, формування ціннісних орієнтацій, морального оздоровлення та культурного розвитку нації, один із шляхів соціалізації особистості” [12, с. 25]. Біржаков М.Д. визначає молодіжний туризм як конкретний вид туристичної діяльності юнацтва та підлітків, що реалізується як на регіональному так і на національному рівнях [1].

У визначенні вікових меж молодіжного ту-

ризму науковці не дійшли спільного знаменника. Окремі вчені у своїх класифікаціях зовсім не вказують вікових меж категорій, інші окреслюють молодіжний туризм 24-ма роками [1, 6], користуючись класифікацією ЮНВТО, або 30–35 роками [18], використовуючи Закон України.

У законодавстві вікові межі для молоді змінювали досить часто. Спочатку, опираючись на радянські закони та праці соціологів (С.А. Чибіряєва, Г.М. Миньковського, В.М. Боряза), у законі “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” в редакції від 5 лютого 1993 була встановлена межа для молоді від 15 до 28 років [16, ст. 1]. У 2000 р. відбулася зміна нижніх вікових меж поняття “молодь” до 14 років [14, ст. 1]. І у найновішій редакції Закону України “Про внесення змін до ст. 1 Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 23 березня 2004 року, верхній віковий поріг було підвищено до 35 років [15, ст. 1]. Отже, на даний момент, згідно норм чинного законодавства, молоддю, молодими громадянами є особи у віці від 14 до 35 років, яким внаслідок притаманних особливостей біологічного, психологічного, соціального характеру, держава надає підтримку в соціальному становленні та розвитку у вигляді спеціальних юридичних гарантій забезпечення прав і свобод [15, ст. 1].

Ми вважаємо, що доцільніше обмежити молодіжний туризм 18-35 роками. По-перше, це буде співпадати із Законом України. По-друге, будуть пропорційно збалансовані всі види туризму (дитячий, молодіжний, для дорослих та людей похилого віку) термінами по 18–20 років. По-третє, поняття молоді не буде асоціюватись лише зі студентством, що значно розширить межі категорії.

Наше припущення підтверджується і світовою практикою. Зараз у світі панує тенденція до збільшення граничного віку надання знижок/посвідчень для студентів та молоді, що позитивно впливає і на молодіжний туризм. Так, наприклад, граничний вік для отримання посвідчення або сертифікату ISIC, ITIC, IYTC, було збільшено з 26 до 30 років за рішенням XXIII

Конференції Європейської Асоціації Молодіжних Карток (EYCA) (листопад 2007 р., Барселона). Молодіжні організації Federation of International Youth Travel Organization – FIYTO та International Student Travel Conference – ISTC також підтримують ці ініціативи [21].

Проаналізувавши різні дослідження, ми можемо запропонувати власне визначення молодіжного туризму. *Молодіжний туризм* – рекреаційні заходи молоді віком від 18 до 35 років, пов’язані з пізнавальною, оздоровчою, спортивною та культурно-розважальною діяльністю поза межами постійного місця проживання та навчання, без мети отримання прибутку у місці перебування. Характеризується переважно активним, насиченим та недорогим відпочинком.

У функції молодіжного туризму входять: ознайомлення з історичною та культурною спадщиною своєї країни та інших держав, пробудження в молодих людях почуття національної самосвідомості, виховання поваги і терпимості до побуту і звичаїв інших національностей і народів; забезпечення багатостороннього розвитку особистості. Саме походи, поїздки, екскурсії можуть дати підростаючому поколінню можливість для підвищення свого інтелектуального рівня, розвитку спостережливості, здатності сприймати красу навколишнього світу; зняття фізичної втоми, психологічної напруги і стресів; розвиток комунікабельності, самодисципліни, адаптації до умов сучасного життя; формування здорового способу життя людини і суспільства в цілому.

Висновки. У всіх класифікаціях туристів, в залежності від їхнього віку, дитячий та молодіжний туризм виділяється як окрема категорія туристів. Це означає певну зацікавленість у вивченні цих видів туризму та їх суспільну та економічну значимість. Є певні відмінності у трактуванні дитячого та молодіжного туризму та визначенні вікових меж різними науковцями, проте, в загальному, дуже різких розбіжностей немає. Це і дозволило нам запропонувати власні варіанти визначення дитячого та молодіжного туризму, не виходячи за рамки уже встановленої парадигми.

Література

1. Биржаков М. Б. Введение в туризм [Текст] : учеб. / Биржаков М. Б. СПб.: Издательский Дом "Герда", 2008. – 570 с.
2. Географія туризму [Текст] : навч. посібник / С. П. Кузик. – Київ : Знання, 2011. – 271 с.
3. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм: Навчальний посібник [Текст] / Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.
4. Закон України "Про туризм" : від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР
5. Квартальнов В. А. Туризм [Текст] : учеб. / В. А. Квартальнов – М.: Финансы и статистика, 2006. – 336 с.
6. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму [Текст] : підручник / В.К. Кіптенко. – Київ : Знання, 2010. – 502 с.

7. Колесник О. О. Формування класифікаційних ознак туризму в системі економічних аспектів розвитку суспільства [Текст] / О. О. Колесник // Вісник Житомир. держ. технол. ун-ту. Економічні науки. – 2009. – № 1 (47). – С. 171–175
8. Колотуха О. В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку [Текст] : Дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Колотуха Олександр Васильович ; НАН України, Інститут географії. – К., 2004. – 257 арк.
9. Менеджмент туризму [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Д. Король, М. П. Крачило; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2008. – 240 с.
10. Остапец А. А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся [Текст] : Методические рекомендации / А. А. Остапец – М., РМАТ, 2001. – 87 с.
11. Остапец А. А. Педагогика туристско-краеведческой работы в школе [Текст] / А. А. Остапец – М.: Педагогика, 1985. – 104 с.
12. Палаткина Г. В. Молодежный туризм [Текст] : учебное пособие / Г. В. Палаткина. – Астрахань : Издательский дом “Астраханский университет”, 2012. – 206 с.
13. Пилат И.Н. Внешкольная туристско-краеведческая работа как фактор нравственного воспитания подростков [Текст] / И. Н. Пилат – М.: Просвещение, 1971. – 34 с.
14. Про внесення змін до Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [Текст] : Закон України від 23.03.2000 р. № 1613-III // Урядовий кур’єр. – 2000. – № 77.
15. Про внесення змін до ст.1 Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [Текст] : Закон України від 23.03.2004 р. № 1659-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 15. – Ст. ст. 1028, 1029.
16. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [Текст]: Закон України від 05.02.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 16 – Ст. 167.
17. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності [Текст] : підручник / Т. Г.Сокол; за заг. ред. В.Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.
18. Сучасні різновиди туризму [Текст] : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с.
19. “Юні туристи-краєзнавці” [Текст] : методичний посібник: методичні рекомендації щодо організації туристсько-краєзнавчої роботи з дітьми дошкільного віку / Ірина Личак. – Біла Церква, 2010. – 102 с.
20. Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics, 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pub.world-tourism.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1033/1033-1.pdf>
21. Federation of International Youth Travel Organization, офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fiyto.org>